

Katedry filosofie na Katolické, Evangelické a Husitské teologické fakultě

Situace na teologických fakultách byla na počátku devadesátých let po mnoha stránkách výlučná. Jak už bylo řečeno, tři teologické fakulty byly společně začleněny do svazku University Karlovy v květnu 1990. Minulost těchto fakult je nicméně velice různá: Katolická teologická fakulta byla zakládající institucí university v roce 1347, zatímco dějiny Husovy československé evangelické fakulty, jež tvořila společné jádro dnešní ETF a HTF, počínají dvacátými léty minulého století; k rozdělení na stávající fakulty došlo v roce 1950. V témže roce došlo také k nedobrovolnému vydělení KTF ze svazku UK a svou roli sehrálo rovněž to, že v dubnu téhož roku byly zrušeny řeholní řády, o tři roky později byla fakulta přinucena k odchodu do litoměřického exilu, kde setrvala až do roku 1990, než se mohla vrátit do svého pražského sídla. Zvláštní situace, v níž se nacházely teologické fakulty v 90. letech, je tedy dána jednak tím, že ETF a HTF se připojily k Universitě vůbec poprvé, a dále tím, že KTF se mezi lety 1950–1990 ocitla v poměrně značné izolaci. Všem těmto institucím bylo za minulého režimu podle zásady „divide et impera“ znemožněno navazování ekumenických vztahů (možná právě proto, že k tomu jejich společný úděl přímo vybízel). Katedry filosofie se nicméně hned v roce 1990 obnovily, případně nově vznikly na všech třech fakultách, jejich podoba však byla velmi různá.

Evangelická teologická fakulta¹

Zatímco na katolických vzdělávacích institucích je sepětí s filosofií něčím samozřejmým nebo alespoň tradičně přijímaným, ačkoli zdaleka ne každá filosofie je s katolickým bohoslovím slučitelná, na protestantských fakultách je situace po staletí odlišná. Jak vysvětluje Ladislav Hejdánek, „ETF byla od počátku (tedy ještě i jako Komenského bohoslovecká fakulta, ba dokonce už od prvopočátku jako společná Husova fakulta, chápána jako ‚ekumenická‘, zajisté hlavně v reformačním, resp. protestantském smyslu. (...) A k jistým nepřilíš zdůrazňovaným, ale o to hlouběji zakořeněným tradicím či spíš předsudkům docházelo a – žel – nadále dochází na straně protestantů (evangelíků) právě ve věci filosofie (a vůbec myšlení, rozumu atd.).“² Od založení původní „mateřské“ evangelické fakulty za první republiky až do roku 1990 u nás samostatná katedra filosofie neexistovala. Přesto se však filosofie na ETF, přesněji řečeno na jejích předchůdkyních, tj. zprvu na Husově fakultě (1919-1950) a později na Komenského fakultě (1950-1990), v různých podobách vyučovala, a sice jako součást jiných oborů, zejména filosofie náboženství a systematické teologie.³ V padesátých letech se však situace změnila. Podle svědectví L. Hejdánka „brzy po únoru 1948 došlo k zrušení oboru ‚filosofie náboženství‘ a k jeho nahrazení výukou marxismu-leninismu docházejícími externisty, takže na výklad nezbytných kapitol z filosofie mohlo docházet opět jenom v rámci katedry systematické teologie.“⁴ Výraznější snaha o změnu této situace se objevila až v roce 1970, kdy byl jmenován profesorem religionistiky Jan Heller, který se záhy obrátil na Ladislava Hejdánka s výzvou, aby se ujal výuky filosofie. Hejdánkovo habilitační řízení však bylo tehdy z politických důvodů na dalších dvacet let zastaveno a z původního plánu tak zcela sešlo. Ačkoli bylo postavení filosofie jako

¹ Zpráva vychází zejména z písemného rozhovoru s Ladislavem Hejdánkem.

² Písemný rozhovor s Ladislavem Hejdánkem (odpověď A. Teskové z 31. 8. 2012).

³ K tomu srov. dějiny katedry filosofie a religionistiky na stránkách ETF (<http://tarantula.ruk.cuni.cz/ETF-59.html#4>).

⁴ Písemný rozhovor s Ladislavem Hejdánkem (odpověď A. Teskové z 31. 8. 2012).

oboru za minulého režimu svízelné, nic to nemění na skutečnosti, že ETF, pokud jde o jiné obory, patřila mezi vysokoškolské instituce s poměrně vysokou úrovní.

Po rezignaci komunistické vlády byl Hejdánek v počátečních nekonsolidovaných poměrech jedním z prvních, kdo byli fakultní komisí rehabilitováni a záhy byl také pověřen výukou filosofie a vedením katedry. Pro počáteční i další vývoj katedry na ETF mělo určitý význam také to, že Ladislav Hejdánek zprvu několik let vyučoval zároveň na Filosofické fakultě. Své působení na obou fakultách líčí Hejdánek následovně: „Mým záměrem bylo přednášet filosofii studentům teologie jako plně samostatný obor, protože dnešní teologové nesmí být filosoficky neznalí, ale především je naučit specifičností filosofického způsobu myšlení; a zároveň vykládat na FF studentům i současnou filosofii tak, aby byly zřejmé její vazby nejen na staré Řeky, ale také na starý Izrael a potom na dlouhá staletí křesťanské symbiózy obojí této myšlenkové tradice. Na obou fakultách šlo o relativní novinku.“⁵

Je třeba předeslat, že uspořádání jednotlivých kateder je na ETF specifické: celkové směřování a podobu katedry určuje obvykle profesor, který pověřuje výukou některých – většinou přípravných – předmětů své asistenty. Tento model, vytvořený podle vzoru německých nebo švýcarských universit, se často vyznačuje výraznějšími pravomocemi a větší mírou osobní odpovědnosti jednotlivého profesora, který příslušnou katedru reprezentuje. Tak tomu bylo i v případě Ladislava Hejdánka, jenž od počátku přednášel filosofii v duchu své habilitační práce.⁶ Universitní výuka filosofie je podle Hejdánka od rozvíjení svébytného myšlenkového postoje neoddelitelná: „na rozdíl od technických vysokých škol, přírodovědeckých, ale i společenskovedních oborů na univerzitách, ve filosofii nejde ani na prvním, ale ani na hned druhém místě o informace o filosofech a o filosofii, při nichž by sám přednášející mohl zůstat stranou jako nezaujatý odborník. Filosof vykládá ‚svou‘ filosofii, i když zůstává u tzv. ‚faktů‘ (třeba historických atd.), neboť je vykládá vždycky on sám – a tedy nutně po svém (pokud není epigonem nebo pouhým recitátorem cizích myšlenek). Pokud to nedělá, není to filosof, ale učenec, který toho o filosofii a filosofech hodně ví, ale sám aktivně nefilosofuje. A po mém soudu přednášet filosofii znamená především ukázat určitou *jedinečnost* (vlastního) filosofického pohledu na nejrůznější otázky, problémy a témata, jakou dokáže svým myšlením (ale i životem) integrovat jen opravdový filosof, aby se mohl stát inspirací a vzorem.“⁷

Ani v devadesátých letech nebyla existence katedry filosofie na ETF zcela zbavena – většinou vnitřního – ohrožení. Na ETF se, tak jako na jiných fakultách, objevovaly oficiální stanoviska navrhuující, aby byla filosofie pro studenty nepovinným oborem. Hejdánek zmiňuje, že se „dokonce objevil požadavek jedné menší církve, aby – nebude-li filosofie moci vůbec být nepovinná – alespoň její studenti byli od ní ‚osvobozeni‘. Tady ovšem šlo o stanovisko oficiální; na studenty nelze příliš dát, ti by se rádi zbavili i hebrejštiny, řečtiny i latiny.“ Jak už bylo naznačeno, podle Hejdánka byla situace na ETF zvláštní tím, že někteří z učitelů, kteří zde na počátku 90. let působili, měli „v souladu s ‚nejlepšími‘ (či spíše nejhoršími) protestantskými tradicemi vůči filosofii mnohá podezření“ a někdy dokonce chápali úlohu učitele filosofie „spíš jako obranu teologie před filosofickými úklady“⁸. Problémů bylo na fakultě v té době vícero, především

⁵ Tamt.

⁶ Srov. Ladislav Hejdánek, *Filosofie a víra*, OIKOYMENH, Praha, 1999.

⁷ Písemný rozhovor s Ladislavem Hejdánkem (odpověď A. Teskové z 31. 8. 2012).

⁸ Tamt.

většina vyučujících zůstávala ve funkci i za nových poměrů, přičemž někteří byli silně poznamenáni svou minulostí (i minulostí fakulty), Hejdánek nicméně dodává, že mezi nimi byly velké rozdíly. Tak jako tak představovala devadesátá léta období nedůvěry a personální obnovy fakulty stálo v cestě množství překážek. Nová generace teologů přicházela teprve postupně a „nějaký čas trvalo než jisté napětí, byť většinou skryté, povolilo, a začala růst nová důvěra; to je ovšem možné jen při práci, přesněji: spolupráci. A k té nebylo zase okamžitě tolik příležitostí; chtělo to svůj čas.“⁹ Nevyjasněná tehdy byla podle Hejdánka také situace celkové teologické orientace fakulty: „Krom jediného učitele (a ten okamžitě odjel do ciziny pracovat v jiné, mezinárodní funkci) prakticky všichni ‚prodali‘ J. L. Hromádku, ale nový ‚vůdce‘ zatím nevyrostl.“¹⁰ V těchto z hlediska nově vznikající katedry filosofie náročných a celkově nepřehledných podmínkách (někteří profesori byli dokonce přesvědčeni, že „nový režim“ nepřežije) dospěl Hejdánek k názoru, že jeho „předním úkolem bude vychovat svého nástupce“, a protože dlouho neuspěl v řadách teologů, obrátil svou pozornost k FF.¹¹

Smysl oboru filosofie, a to nejen na ETF, chápe Hejdánek takto: „smyslem a cílem není na prvním místě předávat informace (vědomosti, znalosti a ty pak zkontrolovat při zkouškách), ale vést k určitému typu myšlení, jež je schopno kontrolovat samo sebe a vědět, co děláme, když myslíme. Příklady z dějin filosofie apod. mají být jen příležitostí a pomůckou, přičemž se předpokládá, že základní vědomosti si každý student osvojí četbou sám.“¹² Význam filosofické katedry na teologických školách souvisí podle Hejdánka s povahou samotné teologie: „pokud jde o samu bytostnou podstatu (bytostné určení) teologie jakožto historicky vzniklé disciplíny, jde o po věky pokračující setkávání a střetání i vzájemné ovlivňování právě s filosofií. Teologie, která by si přestala užívat filosofických prostředků a výsledků, přestává být teologií. Každý teolog musí čas od času ‚spolupracovat‘ s nějakou filosofií, a má na to také plné právo. Ale musí vědět, s čím opravdu spolupracuje a kde jsou meze jeho spolupráce. (J.B.Souček např. zdůrazňoval, že to teolog musí někdy dělat i tak, že takto použité filosofické prostředky tu a tam ohýbá a láme, tj. deformuje.) Aby si to mohl řádně uvědomit, k tomu potřebuje být ve filosofii aspoň trochu také ‚doma‘.“¹³

Ladislav Hejdánek, jak řečeno, přednášel na počátku devadesátých let jak na ETF, tak na FF. V té době došlo k poměrně významné dohodě mezi oběma fakultami o možnosti mladých adeptů studovat zároveň řádně na obou fakultách; tato dohoda stále platí. Hejdánek zmiňuje zásluhy rektora R. Palouše, který podobné možnosti mezifakultní spolupráce otevřel, a tím také napomohl začlenění nových fakult do svazku UK. Po Hejdánkově odchodu se stala vedoucí katedry filosofie Lenka Karfíková, také díky její činnosti na ETF a zároveň FF užší propojení obou institucí pokračuje dodnes. Současné zaměření katedry na ETF je převážně hermeneutické (jak v teoretickém, tak praktickém smyslu), což odpovídá celkovému nynějšímu směřování fakulty.¹⁴

⁹ Tamt.

¹⁰ Tamt. K ambivalentní postavě J. L. Hromádky srov. Peter Morée, „On the basis of the historical background of the Hussite reformation we regard the socialist movements as a part of our history“, *The Political Function of the Bohemian Reformation for Czech Protestants in the Twentieth Century*, in: *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, 8, *Filosofický časopis, Filosofie*, Praha, 2011, str. 342-361.

¹¹ Písemný rozhovor s Ladislavem Hejdánkem (odpověď A. Teskové z 31. 8. 2012).

¹² Tamt.

¹³ Tamt.

¹⁴ Takto charakterizuje novou koncepci Lenka Karfíková (odpověď A. Teskové z 21. 8. 2012).